

Rada Fundacji:

Danuta Przywara - Przewodnicząca
Henryka Bochniarz
Janusz Grzelak
Ireneusz Cezary Kamiński
Hanna Machińska
Witolda Ewa Osiatyńska
Andrzej Rzepliński
Wojciech Sadurski
Miroslaw Wyrzykowski

Zarząd Fundacji:

Prezes: Maciej Nowicki
Wiceprezes: Piotr Kładoczny
Sekretarz: Małgorzata Szuleka
Skarbnik: Lenur Kerymov
Członkini: Aleksandra Iwanowska

L.dz. 146/2024

Warszawa, 12.04.2024

Szanowny Pan
Dr hab. Maciej Duszczyk
Podsekretarz Stanu
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
i Administracji

Szanowny Panie Ministrze,

w nawiązaniu do prośby o zajęcie stanowiska odnośnie do projektu *Ustawy o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz niektórych innych ustaw (UD39)*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka przedstawia uwagi podyktowane doświadczeniem pracy z beneficjentami ustawy, której dotyczyć mają proponowane zmiany.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka uznaje kierunek zmian zaproponowanych w nowelizacji ustawy za pozytywne, rozpoznając dążenie do usamodzielnienia uchodźców z Ukrainy oraz chęć zaprojektowania długofalowego systemu umożliwiającego włączenie ukraińskich uchodźców do polskiego społeczeństwa. Jednocześnie obawę budzi pominięcie w nowelizacji potrzeb niektórych grup szczególnie wrażliwych, część z których opisana jest poniżej.

Równolegle Helsińska Fundacja Praw Człowieka apeluje o włączenie głosu społeczeństwa obywatelskiego do procesu tworzenia wytycznych implementacji omawianej ustawy dla wojewodów, które zapewniłyby odpowiednie standardy zakwaterowania i higieny w miejscach zbiorowego zamieszkania oraz dokładniej zdefiniowałyby zakres wsparcia oferowanego w punktach recepcyjnych. Pozwoliłoby to zapobiec nadużyciom i naruszeniom praw człowieka.

Zdaniem Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, ustawa nie rozpoznaje szczególnej grupy wrażliwej, jaką są ofiary i osoby ocalałe po najpoważniejszych naruszeniach prawa humanitarnego i praw człowieka (np. tortury, przymusowe zaginięcia, gwałt wojenny i przemoc na tle seksualnym, itd.). Jest to grupa osób często wykazująca się ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji w związku z konsekwencjami doświadczonych zbrodni międzynarodowych, odbijającymi się na zdrowiu psychicznym, fizycznym oraz innych aspektach życia. Osoby te mają prawo i powinny otrzymać niezbędną pomoc oraz wsparcie materialne, medyczne, psychologiczne i społeczne w celu zapewniania ich rehabilitacji po doświadczonych zbrodniach.

Rada Fundacji:

Danuta Przywara - Przewodnicząca
Henryka Bochniarz
Janusz Grzelak
Ireneusz Cezary Kamiński
Hanna Machińska
Witolda Ewa Osiatyńska
Andrzej Rzepliński
Wojciech Sadurski
Miroslaw Wyrzykowski

Zarząd Fundacji:

Prezes: Maciej Nowicki
Wiceprezes: Piotr Kładoczny
Sekretarz: Małgorzata Szuleka
Skarbnik: Lenur Kerymov
Członkini: Aleksandra Iwanowska

Ta szczególnie wrażliwa grupa zdefiniowana jest w „Regułach Procesowych i Dowodowych” Międzynarodowego Trybunału Karnego (*Rule 85 i Rule 86 w Rules of Procedure and Evidence*) oraz w „Podstawowych zasadach i wytycznych Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) w sprawie prawa do środka prawnego i reparacji dla ofiar masowych naruszeń prawa międzynarodowego praw człowieka oraz poważnych naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego” (część piąta, V. *Victims of gross violations of international human rights law and serious violations of international humanitarian law w UN Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy for Victims of Gross Violations of International Human Rights law and Serious Violations of International Humanitarian Law*). Co ważne, ONZ za „ofiary” zbrodni międzynarodowych uznaje również rodzinę o bliskim stopniu pokrewieństwa, opiekunów bezpośrednich ofiar, osoby, które ucierpiały podczas wspierania bezpośrednich ofiar lub przeciwdziałały wiktymizacji bezpośrednich ofiar tych zbrodni.

W myśl części szóstej i części dziewiątej przytoczonych wytycznych ONZ (VI. *Treatment of victims, IX. Reparation for harm suffered*), ofiary zbrodni międzynarodowych „należy traktować w sposób humanitarny i z poszanowaniem ich godności i praw człowieka, a także należy podjąć odpowiednie środki w celu zapewnienia im bezpieczeństwa, dobrostanu fizycznego i psychicznego oraz prywatności, a także członkom ich rodzin. **Państwo powinno zapewnić, że jego prawo krajowe, w miarę możliwości, przewiduje, że ofiara, która doświadczyła przemocy lub traumy, powinna zostać otoczona szczególną troską i opieką, aby uniknąć ponownej traumy w toku procedur prawnych i administracyjnych mających na celu zapewnienie sprawiedliwości i zadośćuczynienia**”. Osoby, które ucierpiały w wyniku poważnych zbrodni międzynarodowych powinny mieć dostęp do „rehabilitacji, która obejmuje opiekę lekarską i psychologiczną a także pomoc prawną i społeczną”. Jest to rekomendacja zwarta w przytoczonych wytycznych ONZ. Co więcej, państwa będące stronami *Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania* są zachęcane do zapewniania ofiarom tortur dostępu do rehabilitacji, w tym procedur diagnostycznych, leków, pomocy specjalistycznej, hospitalizacji, itp.

Zdaniem Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka dostęp do systemu sprawiedliwości nie wyczerpuje praw ofiar i ocalałych po zbrodniach międzynarodowych, którzy po przybyciu do bezpiecznego kraju potrzebują nie tylko pomocy humanitarnej, ale także konkretnego wsparcia w celu rehabilitacji i zaradzenia konsekwencjom doświadczonych przez nich zbrodni. Na podstawie informacji zebranych przez naszą organizację od ofiar zbrodni międzynarodowych wśród uchodźców z Ukrainy, zbrodnie wojenne często mają poważne konsekwencje fizyczne i psychologiczne. To często uniemożliwia kontynuowanie pracy czy życia prywatnego bez dodatkowego wsparcia ze strony państwa, w tym wyżej wspomnianych świadczeń zdrowotnych i społecznych – w zależności od indywidualnych potrzeb i sytuacji danej osoby.

Rada Fundacji:

Danuta Przywara - Przewodnicząca
Henryka Bochniarz
Janusz Grzelak
Ireneusz Cezary Kamiński
Hanna Machińska
Witolda Ewa Osiatyńska
Andrzej Rzepliński
Wojciech Sadurski
Miroslaw Wyrzykowski

Zarząd Fundacji:

Prezes: Maciej Nowicki
Wiceprezes: Piotr Kładoczny
Sekretarz: Małgorzata Szuleka
Skarbnik: Lenur Kerymov
Członkini: Aleksandra Iwanowska

Zdaniem Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka wsparcie oferowane przez Polskę w ramach *Ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa* oraz niektórych innych ustaw umożliwiających tę pomoc, powinno rozpoznawać ofiary i osoby ocalałe po najpoważniejszych zbrodniach międzynarodowych jako grupę szczególnie wrażliwą, identyfikować członków tej grupy i zapewnić im pełnię praw wynikających z ich statusu, opisanych w ramach wytycznych ONZ. W szczególności należy w tym celu utworzyć mechanizmy w ramach omawianej ustawy, które umożliwią osobom pokrzywdzonym w wyniku najpoważniejszych zbrodni międzynarodowych dostęp do świadczeń, które projekt nowelizacji ustawy ogranicza w celu usamodzielnienia uchodźców wojennych z Ukrainy. Ofiary i ocalali po zbrodniach międzynarodowych wymagają w tym aspekcie szczególnego traktowania, w zależności od indywidualnej sytuacji, a proces ich usamodzielnienia powinien brać pod uwagę ich szczególne potrzeby.

By było to możliwe powinien być zaprojektowany system identyfikacji ofiar i ocalałych po najpoważniejszych zbrodniach międzynarodowych, który obecnie w Polsce nie istnieje. W związku z tym brakuje wytycznych dla instytucji państwowych, które regulowałyby dostęp do i zakres świadczeń umożliwiających rehabilitację pokrzywdzonych przez zbrodnie międzynarodowe.

Jednym z tymczasowych rozwiązań może być utworzenie wytycznych dla wojewodów, które uwzględniałyby konsultacje z przedstawicielami organów ścigania, organizacjami pozarządowymi zaangażowanymi w dokumentowanie zbrodni międzynarodowych, psychologami i innymi podmiotami posiadającymi odpowiednie kompetencje, w celu identyfikacji ofiar i ocalałych po zbrodniach międzynarodowych. Efektem takich konsultacji mogłoby być uwzględnienie ofiar i ocalałych po najpoważniejszych zbrodniach międzynarodowych jako osób, które mogą otrzymać pisemną zgodę właściwego miejscowo wojewody w myśl proponowanego brzmienia art. 12 ust. 17c pkt 6 omawianej ustawy i art. 12. ust. 17f, który opisuje przesłanki wydania takiej zgody.

W ramach omawianej grupy osób pokrzywdzonych przez najpoważniejsze zbrodnie międzynarodowe należy również wyszczególnić grupę uchodźców, które opuściły tereny okupowane przez Federację Rosyjską. To grupa narażona na doświadczenie zbrodni międzynarodowych, w tym przymusową rosyjską paszportyzację (nierazko wiążącą się z przymusem zrzeczenia się ukraińskich dokumentów podróży). Przymusowa paszportyzacja ma na terenach okupowanych charakter systemowy (co odnotowała podczas 54 sesji Rady Praw Człowieka ONZ Nada Al-Nashif, Zastępczyni Wysokiego Komisarza do spraw Praw Człowieka ONZ), natomiast zagrożenie doświadczenia zbrodni międzynarodowych na tych terytoriach nie maleje i pozostaje bardzo wysokie.

Rada Fundacji:

Danuta Przywara - Przewodnicząca
Henryka Bochniarz
Janusz Grzelak
Ireneusz Cezary Kamiński
Hanna Machińska
Witolda Ewa Osiatyńska
Andrzej Rzepliński
Wojciech Sadurski
Miroslaw Wyrzykowski

Zarząd Fundacji:

Prezes: Maciej Nowicki
Wiceprezes: Piotr Kładoczny
Sekretarz: Małgorzata Szuleka
Skarbnik: Lenur Kerymov
Członkini: Aleksandra Iwanowska

Odtworzenie ważnych ukraińskich dokumentów podróży na terytorium Polski może być procesem długotrwałym, obejmującym nawet kilka tygodni. W skrajnych wypadkach takie osoby mogą być zmuszone do powrotu na terytorium Ukrainy w celu potwierdzenia swojej tożsamości. Zdaniem Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka zmiany proponowane art. 4 ust. 11 omawianej ustawy, czyli wymóg „ważnego dokumentu podróży” mogą mieć konsekwencje w postaci uniemożliwienia otrzymania pomocy humanitarnej i opieki specjalistycznej, które powinny przysługiwać ofiarom zbrodni międzynarodowych w myśl wspomnianych wyżej wytycznych ONZ. Co więcej istnieje duże zagrożenie, że osoby pokrzywdzone w wyniku zbrodni międzynarodowych w wyniku odmowy pomocy, uzależnienia pomocy od posiadania ważnych dokumentów podróży (lub wynikającego z tego faktu przymusu powrotu do Ukrainy) doznają powtórnej traumatyzacji, co stałoby w sprzeczności z wytycznymi ONZ oraz wiązałoby się ze zwiększeniem cierpienia i pogłębieniem traumy ofiar i ocalałych po zbrodniach międzynarodowych. Zdaniem Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, system identyfikacji ofiar zbrodni międzynarodowych mógłby pomóc uniknąć tych zagrożeń.

Jednocześnie, pozostając w kontekście potrzeb ofiar i ocalałych po zbrodniach międzynarodowych, dobrze oceniamy uwzględnienie w nowelizacji możliwości zatrudniania psychologów z ukraińskimi dyplomami do pracy z osobami z Ukrainy. Część ukraińskich psychologów posiada doświadczenie pracy z osobami z traumą wojenną, które jest wymagane przy specjalistycznej opiece psychologicznej osób pokrzywdzonych przez zbrodnie międzynarodowe.

Z wyrazami szacunku,

Aleksandra Iwanowska

dr Aleksandra Iwanowska
Członkini Zarządu
Dyrektorka Działu Eurazja
Helsińska Fundacja Praw Człowieka